

Розділ другий

Мистецтвознавство, культурологія, філологія, історія

Полякова Юліана Юріївна

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна***ТЕАТРАЛЬНЕ СПРЯМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАВНИЦТВА ГАЗЕТИ «ЮЖНЫЙ КРАЙ»
(ЗА ФОНДАМИ БІБЛОТЕК ХАРКОВА)**

Стаття присвячена виданням з питань театру, що вийшли з типографії харківської газети «Южный край». Проаналізовано тематику, проблематику та авторський склад видань. Досліджено внесок видань типографії у театральне життя Харкова. Ключові слова: типографія, газета, театральна критика, драматургія, театральне життя.

Як відомо, дослідження культурного, зокрема театального, життя якогось регіону чи періоду базується головним чином на вивчені матеріалів, що друкувалися на шпальтах періодичних видань. У Харкові одним з таких великих та довгострокових видань була газета «Южный край», що видавалася російською мовою з 1 грудня 1880 року до грудня 1919 р. Видавцем був О. Юзефович, редакторами (в різні часи) – А. Стоянов, О. Юзефович (1901-1902, 1905, 1909-1911), М. Окулов (1902-1905), Н. Воронецький (1905-1910), А. Краснов (1910-1912), Д. Міллер (1912), І. Дриженко (псевдонім Турський, 1911-1916), О. Анісімов (1913-1914), О. Сізов (1914-1916) та ін.

У газеті друкувалися статті на теми місцевого громадського, культурного, освітнього, наукового, економічного життя, подавалася хроніка, некрологи, дописи з історії Слобожанщини, а також матеріали, присвячені подіям загальноросійського та світового рівня. З газетою активно співпрацювали професори Харківського університету, зокрема Д. Багалій, М. Сумцов, Є. Редін, М. Бекетов та інші.

У 1901-1916 видавався також ілюстрований додаток до газети, який містив фотографії різних діячів культури та науки, в тому числі – авторів.

«Южный край» був однією з найбільших провінційних газет у Російській імперії. За своїм політичним спрямуванням «Южный край» наближався до «Московських відомостей» і протистояв більш офіційній газеті «Харківські губернські відомості».

На шпальтах газети постійно висвітлювалось події театального життя міста. Тут працювали такі критики, як Ю. Говоруха-Отрок, М. Черняєв, Ю. Бабецький, В. Іванов, С. Яблоновський (Потресов), Ф. Мельников та інші. На жаль, досі не розкриті деякі псевдоніми та криптоніми, тому повного переліку театально-критичного корпусу наразі не існує. Тому виявлення персонального складу, ідейної та естетичної спрямованості діяльності співробітників газети є дуже важливим для вивчення історії харківської журналістики в цілому і театальної критики зокрема. Бо, як відомо, співробітники газети зазвичай проходили шлях від збирача хронікальної інформації до автора статей на загальнополітичні та економічні теми.

Редакція газети розташовувалася спочатку на Миколаївській площі у будинку Пітри, а потім у власному будинку на вул. Сумській, 13, у будинку, запроектованому архітектором О. Бекетовим. Типографія газети також знаходилася на вул. Сумській, 13. Крім газети, тут друкувалися також книги, здебільшого харківських авторів. Деякі з цих видань мали безпосереднє відношення до театру, зокрема п'єси харківських та зарубіжних драматургів (у перекладі харків'ян), а також книги, присвячені історії театру та його сучасним проблемам.

Якщо характеристику загального напрямку газети подано у монографії І. Михайліна [16, с. 86-103], то діяльність книжкового видавництва типографії цієї газети досі не вивчалася дослідниками.

На жаль, таких видань не дуже багато. Можливо, це пов'язано з низькою якістю поліграфії: книги друкувалися на газетному папері, фотографії були розплывчастими. Це є також суттєвою вадою ілюстрованого додатку до газети «Южный край». Зауважимо, що на початку ХХ ст. ілюстровані додатки всі великі харківські газети. Доволі високий рівень поліграфії демонстрували офіційні «Харьковские губернские ведомости». Але в їхньому додатку майже не друкувалися матеріали та фото, присвячені місцевому життю. Друге місце посідала газета «Утро», яка виходила у 1907-1916 рр. і теж мала власну типографію. І лише на третьому був ілюстрований додаток до газети «Южный край».

Але, тим не менш, деякі дописувачі й редактори газети друкували власні твори саме в типографії «Южного краю».

Це, насамперед, один зі старіших співробітників газети Ю. М. Бабецький (1860-1916) – журналіст, драматург, перекладач, театральний критик, який писав під різними псевдонімами (І. Тавридов, Е. Эмбе, Амем, Б-ий, Е. Б-ий, Е. М. Б-ий, Еф. Б-ий, Е. М. Б-цкий, Е. М. Б., Журналист, И. Т., Е. Мужецкий).

Біографічні відомості і коротка характеристика творчості Бабецького-драматурга містяться в словнику «Русские писатели» [14].

Бабецький три роки був вільним слухачем юридичного факультету Харківського університету, з 1880 р. працював у газеті «Южный край» [7]: спочатку завідував відділом місцевої хроніки, потім висвітлював різні питання економіки, політики і культури, публікував рецензії на музичні спектаклі, концерти, спогади про видатних акторів. Рецензії Бабецького відзначалися глибоким знанням предмета і любов'ю до театру. Він був одружений на актрисі С. Строевій-Сокольській, а тому особисто знайомий з багатьма акторами і музикантами, знав все про найважливіші події місцевого і столичного театального життя. Крім того, Бабецький публікував на сторінках газети «Южный край» матеріали з історії театального життя міста у рубриці «З харківської театральної старовини», нариси про щойно померлих столичних і провінційних акторів, зокрема про В. Далматова, Л. Клементьєва, М. Савіну, Н. Карпенко. Його колега О. Станкевич після смерті критика відзначав: «У нас, якщо не брати до уваги неповну енциклопедію «Театра и искусства», немає живих і яскравих біографій великих артистів і діячів сцени, – робота, яку прекрасно міг би виконати Ю. М., оскільки він сам був прекрасною живою енциклопедією театру» [17].

Ю. Бабецький був відомий також як драматург та перекладач. У його перекладах та переробках йшли твори польських драматургів М. Балуцького («Флирт», «Рабыни», «Ни с того, ни с сего»), М. Ясенського («Лена», йшла під назвою «Скошенные цветы»), французького драматурга О. Дюма-сина («Друг женщин»), німецьких драматургів Г. Фрейтага («Журналисты»), К. Реслера («Братья из Франкфурта»), О. Ернста («Справедливость»), єврейського драматурга Т. Герцля («В новом гетто»), італійського драматурга Джузеппе Джакоза (психологічний етюд «Права души»).

З цих перекладів та переробок з типографії газети вийшли «Друг женщин» (1892) [1], «Скошенные цветы» (1894) [4] та «Журналисты» (1896) [18].

Бабецький написав також близько 30 власних п'єс, в тому числі – комедии «Первая ложь» (1889), «Школьная пара» (1891), «Штурмом» (1892), «Сердце» (1893), «Лакомка» (1898), «Грешки молодости» (1900).

Комедії Бабецького були занадто довгі, багатослівні, але давали акторам можливість показати себе, обіграючи смішні положення, до яких попадали їхні герої. Деякі з них теж були надруковані в типографії газети: «Школьная пара» (1891) [5], «Первая ложь» (1889) [2], «Штурмом» (1892) [6]. Особливим успіхом користувалася «картинка з натури» «Школьная пара», в якій через переплутані листи герої постійно потрапляли в забавне становище, і тільки в самому кінці панночка дізнавалася, що мрія юнака – зовсім не її кохання, а нові брюки і піджак.

Крім п'єс Бабецького типографія друкувала також твори інших драматургів – наприклад, «Все в прошлом» (1902) [10] російської письменниці О. Венкстерн (1843-1914?), яка писала під псевдонімом Анна Стерн. Вона була відома як досить плідний прозаїк, автор таких творів про жіночу долю як повість «Невольная месь» (1885), «Из гнезда» (1888), «Брак по любви» (1890), «Сломанная игрушка» (1894) та ін. Крім творів, переобтяжених сюжетними ефектами (самогубство, тяжка хвороба тощо), у її доробку є декілька психологічно точних повістей та оповідань («История моей сестры», «Максимка», «Из дневника Натальи Сергеевны»). Вона була авторкою ще декількох п'єс – комедій «В приюте муз и граций», «Признание» та ін. [11].

З інших перекладів вдалося знайти випущену типографією газети драму німецького письменника Г. Енгеля «Возрождение» (1903), яку переклали М. Тамарін (Окулов) та Є. Диніна [20]. До речі, драматург, перекладач і театральний критик М. М. Окулов (1866 – після 1925), який друкував свої п'єси і статті під псевдонімом Тамарін, деякий час на початку XX ст. працював у газеті «Южный край» і редагував її. Він був відомим театральним діячем, режисером, а також автором спогадів про театральних діячів, зокрема про В. Ф. Комісаржевську.

З матеріалів, присвячених історії харківського театру, першою, у 1895 р., була опублікована автобіографія актора І. І. Лаврова (Барсукова) [15]. Відомий провінційний актор та антрепренер І. І. Барсуков (1812-1890), виступав на сцені під псевдонімом Лавров. Він з 1837 р. працював у трупі Л. Млотковського, був знайомий з багатьма відомими російськими акторами, зокрема з П. Мочаловим і М. Рибаківим, про якого залишив спогади у своїй автобіографії. До того ж, його син одружився на дочці М. Дюкова, і, таким чином поєднав дві театральні династії.

«Автобіографія» Лаврова була видана за сприяння двох його онуків Лаврова – О. Барсукової та О. Дюкової.

Але ще до публікації її використав у своїх розвідках М. І. Черняєв (1853-1910), який у 1890-ті роки друкував на шпальтах газети статті з історії харківського театру. М. Черняєв публікував нариси, присвячені історії театру у Харкові від кінця XVIII до кінця XIX століття, вочевидь, бажаючи потім видати їх окремою книгою.

Про це свідчить книга «Харьковский иллюстрированный театральный альманах» Черняєва, у якій було подано бібліографію праць Черняєва з питань театру [19].

Крім бібліографії, книга містить також статтю Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «История театра в Харькове» (з коментарями Черняєва), архівні матеріали («О Харьковском театре», «Приговор», «Условия», «Правила для артистов», «Правила для харьковского театра»), статті «Из харьковской театральной статистики», «Из бумаг И. И. Лаврова и письма П. С. Мочалова»), афіші, фотографії акторів та антрепренерів (не дуже високої якості). Матеріали з архіву Лаврова Черняєв подав з короткою, але змістовною довідкою про актора.

Серед проблем, яких торкалися дописувачі «Южного края», були й питання так званого «народного театру». Як відомо, цей термін в той час мав декілька значень. По-перше – це театр, пов'язаний з різними формами усної народної творчості (такими, як вертеп та балаган). По-друге – це непрофесійний аматорський театр. І по-третє – театр для народу, тобто професійний театр, діяльність якого була спрямована на широке коло глядачів.

Про так званий «балаган» йдеться у невеличкій брошурі В. Іванова «Комедиант», яка вийшла у 1897 р. [12] Відомий харківський етнограф, правознавець та краєзнавець В. В. Іванов (1857-1942?) торкається у своїй праці проблем репертуару для цього різновиду народного театру, пропонує зібрати зразки фольклорних п'єс, відредувати та видати окремою збіркою під назвою «Комедиант». 1898 р. цей нарис був передрукований у 12-му тому «Харьковского сборника» (додатку до щорічника «Харьковский календарь»).

Треба зауважити, що на початку ХХ ст. на Заході та в Російській імперії багато уваги приділялося такому різновиду народного театру як аматорський театр.

На шпальтах газети «Южный край» також різ відразу з'являлися відомості про аматорські спектаклі, в яких брали участь різні верстви населення – студенти, працівники залізниці, робітники різних підприємств, солдати різних підрозділів Харківського гарнізону. Тому не дивно, що у типографії було надруковано книгу І Болдижева «Народно-солдатский театр. (Беседы по устройству спектаклей)» (1900) [8].

І. І. Болдижев (псевдонім Іван Верунін, 1859-1910) був підполковником та водночас військовим письменником. Він служив у 121-му піхотному Пензенському полку (1877-1910 рр.), брав участь у російсько-турецькій війні 1877-1878 рр., у російсько-японській війні 1904-1905 рр. Добре знаючись на психології солдат, Болдижев написав декілька оповідань та п'єс, присвячених військовій тематиці та призначених для народного солдатського театру. До речі, від 1909 р. він редагував у Харкові журнал для нижніх чинів «Воїн».

Книга «Народно-солдатский театр. (Беседы по устройству спектаклей)» мала два випуски. У першому, теоретичному, який вийшов у Харкові, йшлося про те, як само треба влаштовувати вистави. У другому, що вийшов у Харкові у типографії А. Дарре і мав ще декілька перевидань у Петербурзі, подавалися п'єси самого Болдижева-Веруніна, написані для аматорського театру («Жизнь за царя и родину», «Барыня», «Жених в кандалах», «На пчельнике») [9].

До речі, рівень зацікавлення театральною спільнотою цією тематикою був таким, що навіть найпотужніший професійний журнал «Театр и искусство» неодноразово подавав статті про народний театр. Зокрема, у 1910 р. вийшла стаття А. В. Каменець-Бежової про народні вистави у баварському селищі Обераммергау [13].

Тому Ю. Бабецький, який 1910 року побував у Німеччині, теж відвідав виставу в цьому селищі та написав про це у газеті. А потім випустив окрему невелику, але містку брошуру «Представление страстей в Обер-Аммергау» [3]. В ній йдеться про спектакль-містерії «Пристрасти господні», який показували жителі баварського села Обераммергау щорічно, починаючи з 1634 р., на згадку про щасливе позбавлення від чуми. Театралізоване дійство, проходило (й проходить досі) в спеціально побудованому театрі просто неба, причому в усіх ролях цієї вистави традиційно зайняті тільки жителі села. На думку Бабецького, «прості селяни створили найкращий взірць колективної народної творчості в галузі слова, пластичних мистецтв і сценічного виконання» [3, с. 9]. Бабецький детально описує костюми і прийоми гри талановитих любителів, не забувши відмітити й те, що кошти за вистави йдуть на благодійність. На жаль, якість фотографій у цьому виданні теж посередня, але в цілому вони дають змогу ознайомитися з цим непересічним видовищем.

На жаль, ми не маємо змоги розповісти про всі видання театральної тематики, які вийшли з типографії газети «Южный край». Але й те, що знайдено, дозволяє зробити висновок, що видання типографії газети «Южный край» – цікавий внесок у театральне і та взагалі культурне життя міста.

Джерела

1. Бабецкий Е. М. Друг женщин: комедия в 3 действ. и 4 карт. Харьков: Тип. «Юж. края», 1892. – 75 с.
2. Бабецкий Е. М. (Мужеский Е.). Первая ложь: комедия в 1 действ. Харьков: Тип. «Юж. края», 1889. – 28 с.
3. Бабецкий Е. М. Представление страстей в Обер-Аммергау: очерк: с фот. исполнителей. Харьков: Тип. «Юж. края», 1910. – 38 с.
4. Бабецкий Е. М. Скошенные цветы: драма в 4 д. и 5 карт.: сюжет взят из драмы «Лепя» Мариана Ясенчика. – Харьков: Тип. «Юж. края», 1894. – 38 с.
5. Бабецкий Е. М. Школьная пара: картинка с натуры в 1 д. Харьков: Тип. «Юж. края», 1891. – 36 с.

6. Бабешкий Е. М. Штурмом: комедия-шутка в 1 действ. Харьков: Тип. «Юж. края», 1892. – 35 с.
7. Е. М. Бабешкий: некролог // Театр и искусство. – 1916 – № 51. – С. 1032-1033.
8. Болдыжев И. И. Народно-солдатский театр: (Беседы по устройству спектаклей): для хорошо грамотных нижних чинов. – Харьков: Тип. «Юж. края», 1900. – 50 с.
9. Болдыжев И. И. (Верунин И.). Народно-солдатский театр: [сб. пьес]. – Харьков: Тип. А. Дарре, 1891. – 198 с.
10. Венкстерн А. А. (Стерн А. В.) Все в прошлом: сцены. – Харьков: Тип. «Юж. края», 1902. – 21 с.
11. Гумеров Ш. Венкстерн Александра Алексеевна // Русские писатели, 1800-1917: биогр. слов. Москва, 1989. Т. 1. – С. 415-416.
12. Иванов В. В. «Комедиант»: [очерк]. – Харьков: Тип. «Юж. края», 1897. – 12 с.
13. Каменец-Безюева А. Лекции об Оберамергау // Театр и искусство. 1910. – № 43. – С. 809-810.
14. Кумпан К. А. Бабешкий Ефим Моисеевич // Русские писатели, 1800-1917: биогр. слов. Москва, 1989. Т. 1. – С. 134-135.
15. Лавров И. И. Автобиография актера Ивана Ивановича Лаврова (Барсукова). – Харьков: Тип. «Юж. края», 1895. – 65 с.
16. Михайлин І. Нарис історії журналістики Харківської губернії, 1812-1917. – Харків: Колорит, 2007. – 366 с.
17. Станкевич Ал. Памяти Е. М. Бабешкого // Юж. край. 1916. 10 дек.
18. Фрейтаг Г. Журналисты: комедия в 4 д / пер. Е. М. Бабешкого. – Харьков: Тип. «Юж. края», 1896. – 45 с.
19. Черняев Н. И. Харьковский иллюстрированный театральный альманах: Материалы для истории харьк. сцены. Харьков: Тип. «Юж. края», 1900. – 107 с.
20. Энгель Г. Возрождение: драма в 3 д / приспособл. для рус. сцены пер. с нем. Н. Н. Тамирина и Е. И. Дыниной. – Харьков: Тип. «Юж. края», 1903. – 86 с.

Мудрак Валерія Віталіївна

Київський національний університет технологій та дизайну
 Науковий керівник: Шаповал Анатолій Григорович, почесний професор
 Київського національного університету технологій та дизайну
 Науковий керівник: Батрак Вадим Станіславович,
 Київський національний університет технологій та дизайну

ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ АВТОРСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ КНИГИ «СЕРЦЕ ЛІСУ»

Стаття присвячена визначенню тенденцій минулого та сучасності дитячої книги, створенню унікального продукту авторської дитячої книги «Серце Лісу» її особливості та інновації, вирішення подальших задач та розглядання питань конкуренції книги та сучасних гаджетів. Ключові слова: дизайн-проекткування, книга для дітей, авторські вірші, книга з запахами, подарункове видання, qr-код.

Вступ. Вперше в Україні! Книга, в якій втілена любов до природи настільки, що та передає запахи лісу та всього, що можна зустріти на протязі пригоди.

Ви любите цікаві дитячі книжки? Шукаєте незвичайний подарунок? Тоді ця чудова казка-поема, якої ще не було в Україні для вас! Здивуйте своїх дітей, а також родичів, знайомих та друзів! Чому такої книжки не було? Ця книга із запахами, виготовленими з натуральних олій. Це добрі, чарівні вірші про героїчні та фантастичні пригоди маленької феї та її друзів задля порятунку Лісу. У книзі великі барвисті ілюстрації, які дитина може потерти пальчиком та одразу відчуті запахи суніці, ромашки, ялинки, квітучої вишні, грибів та навіть запах оленя! Для друку книги використовуються безпечні харчові фарби. Ця книга може стати бестселером. Та саме Ви можете опинитися серед перших, хто зробить дітям оригінальний подарунок. Книга видана в твердій обкладинці з м'якою, пухнастою текстурою, закруглені кути роблять книгу безпечною для самостійного використання дітьми [1]. Книга формату А4 – зручному для того, щоб розглядати яскраві ілюстрації, у використанні за призначенням та для того, щоб брати книгу в дорогу, 25 сторінок. Оформлена в подарунковому картонному футлярі, запечатана в плівку, на термо-упаковку наклеєний стікер, який показує, як користуватися книгою. На стікер нанесений ароматичний лак.

Метою дослідження є визначення тенденцій минулого та сучасності в галузі книжок для дітей та методів вирішення проблем конкуренції книжок з сучасними гаджетами. Також метою цієї роботи було створення унікального продукту, а саме авторської дитячої книги «Серце Лісу», вирішення подальших задач та успішний дебют.

Об'єкт дослідження – сучасна дитяча книга. Предмет дослідження – нові візуалізації та передачі інформації через сучасні технології в книзі.

Ідея створення авторської дитячої книжки з запахами прийшла до мене через моє хобі, я дуже чутлива до запахів людини, та запам'ятовую їх напевно, що назавжди, так як, я маю колекцію запахів, кожен з яких пов'язаний з певною історією, спогадом, асоціацією, людиною або святом. Тому мені б дуже хотілося, щоб моя дебютна книга стала незабутньою. Щоб поринувши у створений мною маленький Світ була можливість не тільки побачити барви природи, але й відчуті багатство чистих ароматів Лісу.

За можливість вкласти аромат на сторінки можна подякувати знайомим нам з дитинства журналам магазинів парфумів та косметики в яких було розміщено пробники парфумерної продукції.

Проте всі ми знаємо певні недоліки даного способу:

- після першого тертя запах починає вивітрюватись та швидко зникає;
- якщо терти сторінки одним пальцем – всі запахи змішуються.

Іншим завданням було поєднання книги та сучасних технологій для створення здорової конкуренції з сучасними гаджетами.